

Albert Benbasat

(Bulgaria, Sofia University, St. Kliment Ohridski)

Emil Basat as a Trademark

On the occasion of his new book *The Joys and Sorrows of Bohemian Studies in Bulgaria*

Алберт Бенбасат

(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

Емил Басат като запазена марка

По повод новата му книга „Радостите и тежобите на българската бохемистика“

Новата книга на Емил Басат „Радостите и тежобите на българската бохемистика“ (осма поред) събра в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ респектиращо множество от негови приятели и почитатели. Там бяха и редица от „героите“ на книгата – изтъкнати преводачи от чешки език, повечето академични лица, дългогодишни университетски преподаватели. На мен се падна ролята да представя автора, което съм правил и друг път, не само защото ми е приятел, а поради факта, че ценя много неговия уникален принос към изучаването, онагледяването и популяризирането на преводаческия труд в България. Сега ще повтора част от думите си, ще добавя и други.

Литературният критик и историк Георги Цанков в един свой текст го беше нарекъл „Енциклопедистът Емил Басат“. Думата „енциклопедист“ има две основни значения: „човек с всестранни познания“, и „съставител на енциклопедии“. Като чуя „енциклопедист“, веднага си представям фигурата на Дени Дидро, или поне Лука Касъров, може би Братя Данчови. За енциклопедист се имаше и Иван Богданов – литературен историк и книговед, но беше доста чепат характер, за разлика от Емил, който е слънчев и открит човек. Емо не е енциклопедист, той, доколкото знам, не разбира от квантова механика и висша математика. Но в сферата, в която работи, е жива енциклопедия – имам предвид превода, както литературните и изкуствоведските му интереси.

Ще се върна на тая тема, но сега нека да кажа кой е Емил Басат. Емо е филолог, журналист, публицист, работил доста години във в. „Еврейски вестник“ и сътрудничил на много вестници и списания. Той е майстор на интервюто, анкетата, портрета – но затова пак по-късно. Емил Басат е издател – работил е като PR, търговец и редактор (според него „пенкилер“) в Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, както и в издателство „Слово“ – Велико Търново; той, както се казва, въртеше софийския офис на издателството. С него през 1990 г. създадохме вестник „Свободна книга“, в който насочвахме усилията си към писането без задръжки за книги, литература и изкуство. Емо наследи вестника от мен, когато напуснах Университетското издателство и започна да прави и издава юбилейни броеве за писатели, художници, изкуствоведи, въобще интелектуалци. Тук по негова инициатива бяха възкресени редица забравени имена – Стилиян Чилингиров, Борис Шивачев, Васил Иванов, Сирак Скитник, Наум Хаджимладенов и т.н. За целта бяха необходими пари и Емил, при цялата си финансова несрета, съумяваше все пак да ги намира.

Не толкова известна е неговата музейна специализация – работата му в Националния център за музеи, галерии и изобразителни изкуства към Министерството на културата, Националния археологически музей към БАН и Музея за история на София.

В „музейния център“ организирахме и изложби на наши художници – стари и съвременни, в които основната тежест носеше Емил Басат. Помня колко ни пречеа и завиждаха, когато в началото на 90-те години направихме първата голяма ретроспективна изложба на Сирак Скитник в Софийска градска галерия, придружена и от скромна научна конференция.

Като издател Емо има безспорен принос към чудесната „Нова българска библиотека“ на великотърновското „Слово“, както и към поредицата с хумористични творби „Весела България“ на Университетско издателство.

Емил Басат не е преводач. Той е четящ (Сашо Бешков казваше „кълвящ“), влюбен в преводната литература човек, омаян от личността на преводача, без който един литературен текст не може да достигне до своя читател. Тава е неговото „верую“ – магията на превръщането, преобразението на текста от език в език посредством майсторството на преводача. Помня добре неговото сърдечно приятелство с Кръстан Дянков, от което – струва ми се, датира и първата му голяма преводаческа анкета. Заредиха се после още и още, те влязоха в първия том на неговата своеобразна трилогия „Преводът – лица и маски“.

Дойде и часът на „Бохемия клуб“ – доброволно, неформално сдружение на български бохемисти, основано от Янко Бъчваров, Величко Тодоров, Иван Павлов, незабравимия проф. Никола Георгиев – негов почетен председател. За наша голяма болка тях сега ги няма, но споменът е тук, както и останалите – Владимир Пенчев, Людмила Кроужилова, Радост Железарова, Маргарита Младенова, Йорданка Трифонова, Анжелина Пенчева, Добромир Григоров, всички те включени в новата книга на Емил Басат. Списъкът, разбира се, е доста по-дълъг. В предговора към „Радостите и тегобите...“ Емил посочва, че през 1995 г. заедно с Величко Тодоров са подготвили своя „Чешки триптих. Образи на българската литература в профил и анфас“, съдържаща портрети и анкети на най-известните чешки българисти. Оттук ли са тръгнали идеите, материализирани в настоящата книга? Струва ми се, че е така, макар Емо да не отговаря категорично. Дватамата с Величко приобщиа и мен – не-бохемиста, към тази кауза, като направо ме принудиха да напиша послеслов към „Чешки триптих“.

През целия си лъкатушен път между институциите Емил Басат неизменно беше и си остана човек на превода, въплъщавайки тази своя страст в анкетите си с преводачи. Той няма конкуренция – това е неговият „копирайт“, запазена марка. Досегашният резултат са вече осемте му книги, чиито герои не съм броил, но със сигурност надхвърлят сто. Ще припомня, че преди около четири десетилетия се появи поредицата „Литературни анкети“ на Института за литература към БАН, посветена на видни български писатели. С нея се занимаваше цял екип от литературоведи и книгите се издаваха от държавните тогава издателства. Тази поредица заглъхна. Сега Емил Басат, своеобразният ѝ продължител, но в сферата на преводаческото творчество, е сам. Нека не звучи пресилено, той върши работата на цял институт, или поне научна секция. Едно малко признание за това е Националната награда за критика „Нешо Бончев“, която му бе присъдена през 2009 година.

Методологията в работата на Емил Басат е отражение на неговия характер. Още от млади години ме смайва афинитетът, дори страстта му да записва. Седим, черпим се, ръсим остроумия, смеем се. Емил вади тефтер и пише – с една особено доволна физиономия фиксира нашите „мъдрости“. Той притежава десетки такива тефтери, не знам какво става и какво ще стане с тях – но това е една уникална хроника, която не трябва да се изгуби. От тефтерите, в своята вече осъзната анкетърска дейност, той премина към касетофона, оттам към диктофона. Емил притежава един звуков архив, опазил гласовете на

незабравими хора на превода, един „златен фонд“, своего рода звуков музей, който не трябва да се изгуби. Едва ли родните преводачи имат друг такъв фонд.

„Всички обичат Емил Басат!“ – беше заявила в своя публикация Гергина Дворецка. Не знам дали точната дума е „всички“, но че повечето го обичат, съм сигурен. Емил има чудното качество да се сближава, сприятелява – което значително му помага при провеждането на анкетите. Той се ориентира безпогрешно в индивидуалната характеристика на своя събеседник, но това е резултат не само на интуиция, а и на дълга подготовка. Изчел е хиляди и хиляди страници с преводи от всеки анкетиран, застава като равен пред него, захранен с богато познание за работата му. Затова и въпросите, които задава, не са еднотипни, те са премислени, персонализирани и често провокативни – умее да се вмъкне с реплика, да „обърне“ разговора в неочаквана посока, да предизвика смях, тъга, дори сълзи. Смяхът е важна съставна част от диалозите между Емил и събеседниците му – неговият смях е предразполагащ и помагащ на общуването.

Последната книга на Емил Басат – „Радостите и тегобите на българската бохемистика“, се отличава от останалите. Анкетите в нея не са проведени „на живо“, те, както се изразява авторът, са „виртуални“. Както въпросите, така и отговорите тук са писмени – през електронната поща. Причината? Книгата е съставена и реализирана по времето на Ковид пандемията, а и допълнителен фактор са здравословните проблеми на автора ѝ. Но, струва ми се, подготовката на тази книга до голяма степен е излекувала Емил, а нейната поява смятам за събитие в българската бохемистика, и не само. Тук писмената анкета не само не пречи на диалога, тя помага. Помага, защото авторът предварително се е подготвил солидно, той не само е чел преводите, а и познава повечето от анкетираните, с доста от тях го свързва и лично приятелство, наченато още при основаването на „Бохемия клуб“, т.е. отпреди повече от 30 години. Затова той е на „ти“ със своите събеседници, имат си взаимно доверие и виртуалният „разговор“ отново протича непринудено, като писмените въпроси концентрират и дисциплинират отговарящите. Както и в останалите си книги, Басат и тук представя преводачите бохемисти с кратки очерци, придружени с подробна библиография. В тези „визитки“, макар и лапидарни, се съдържат изключително точни характеристики – с едно изречение, дори отделен израз, Басат очертава характеристиките, темперамента, творческата природа на човека зад преводача. Въпросите са по-пространни, но те издават ерудицията на задаващия ги, дълбокото му познаване на личността и творчеството на неговия респондент.

И сега се връщам на енциклопедичната тема. Тази книга е своего рода енциклопедия на съвременната българска бохемистика. От нея научаваме не само факти за живота и творчеството на съответния преводач, за неговите предпочитания към определени автори и текстове; тя дава ценни знания за самия превод като творческа дейност, като „алтер его“ на преводача. Много важни са размислите на анкетираните за същността на преводаческия труд, за неговите „радости и тегоби“, техните собствени дефиниции за преводаческия занаят; много са важни също анализите и размишленията, посветени на редактора и неговата незаменима работа с текста – като пръв помощник на преводача. Казвал съм и пак ще повторя, че книгите на Емил Басат, в частност тази, са учебник или поне сериозно помагало/справочник за по-младите преводачи, за студентите, че и преподавателите в тази сфера. Както наблегна в словото си при представянето Сабина Павлова, ръководител на Секция „Теория, история и критика на превода“ на Съюза на преводачите, от тази книга би могло да се състави отделен сборник с текстове, посветени на същността на превода и редакторската работа, който – според мен – освен че би допринесъл практическа полза, би бил и увлекателно четиво за изкушените и ценителите.